

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 17. aprila (sredoživna) 1852.

List 31.

Kaj je prijatelj?

Kar je ribi voda,
De more živeti;
Kar tici perje,
De more leteti;
Kar palica starčku,
De se more opreti:
To — letó prijatelj
Nam je na tem sveti!

Društvo za razširjenje

noviga kmetijskiga orodja in kmetijskih mašin.

Na Dunaji si prizadeva mnogo imenitnih kmetovavcov družbo osnovati za razširjenje dobriga kmetijskiga orodja in pripravnih kmetijskih mašin.

Združil se je v ta namen odbor 13 mož, ki je povabilo po celim cesarstvu, naj bi več večih kmetovavcov stopilo v to društvo, takole razglasil:

„Kmetovavci austrijskiga cesarstva so po zgodbah poslednjih let vedno bolj primorani, se pripravljati kmetijskiga orodja in mašin poprijeti.

V mnogih fabrikah in rokodelnicah so mašine lepši in cenejši izdelovanje različnega blaga tako povzignile, da fabrika ali rokodelnica, ki z mašinami ne dela, mora od dne do dne bolj pešati in bo sčasoma popolnoma pri kraji.

V kmetijstvu se sicer kaj tacega ne bo nikdar zgodilo; večji kmetije bojo mašine na nogah obdržale, da bojo mogle izhajati, brez da bi se zavolj tega manjši kmetijstva zaterle. Kar se bo pri unih na delavcih prihranilo, se bo poravnalo pri teh s tem, da bojo pridni gospodarji z rokami svoje družine cenejši pridelke pridelovali.

Sčasoma pa bojo dobre poterjene orodja se tudi pri nas v manjši kmetije vgnjezdile, kakor nam to druge dežele kažejo, v katerih tudi mali kmetje z dobrim orodjem in pripravnimi mašinami svoje zemljiša z velikim dobičkom obdelujejo in gospodarijo. Živa priča tega so nam Angleška dežela, Belgia itd.

V našem cesarstvu se je poslednje leta tudi pokazalo, da kmetovavci čedalje bolj segajo po dobrih mašinah, — njih koristnost je spoznana. Tedaj je le potreba, da se, kolikor je moč, vsi kmetovavci soznanijo z dobrim orodjem, da zvejo, kako se ima rabiti, in spoznajo na tanjko njegov dobiček, verh vsiga tega pa tudi, da se začno poterjene orodja in mašine tudi doma dobro izdelovati.

Ako ostanemo pri starim, se bojo te potrebe le sila počasno spolnovale in še dolgo ne bojo do-

bre orodja, katerih že sedaj potrebujemo, dovelj po deželi znane.

Če pa se osnova društvo v ta namen, se bo to hitro zgodilo; tako društvo bo k povzdigi kmetijstva neizrečeno veliko pripomoglo, družbinik pa bo tudi svoj denár, ki ga bo v ta namen založil, varno naložil proti gotovimu, čeravno ne prebogatimu činžu.

Tako vabi odbor bolj premožne kmetovavce v to družbo, ktere namen je zares velike hvale vreden, ker zapopade potrebe prihodnjiga časa.

13 imenovanih deležnikov je zložilo že 25.500 gold. skupej; kadar bo po novih deležnikih 50.000 fl. podpisanih, se bojo snidili deležniki v zbor, posvetovat se o vstanovitvi tega društva.

Čas podpisa je do konca majnika pri vsih kmetijskih družbah, ki podpiše za to družbo nabirajo. Tem naj naznani, kdor hoče v to društvo stopiti, svoje mnenje do srede majnika. Ena delnica (akcia) znêse 500 fl.; kdor 500 fl. vloží, ima v zboru en glas; kdor več podpiše, ima toliko glasov, kolikor je 500 fl. vložil.

Če do konca majnika ne bo 50.000 fl. skupej,jenja dolžnost podpisani znesek vplačati.

Predlog denarni hranilnici in svét kmetam.

Unidan smo bili na Gorenski strani Krajnskiga. Z nekim poštenim možem, kterimu so skrivnosti gruntnih bukev tiste okolice in pa kmetijske reči popolnoma znane, se pogovarjava v marsikaki zadevi, veseli in žalostni. Med družim mi pové tudi od hude stiske, v kateri se po dveletnih slabih letinah marsikteri kmet sedaj znajde, da ne more ne stariga grajšinskiga dolga od leta 1848, ne odškodnine, ne cesarskiga davka plačati, če kje denarja na pósodo ne dobí. Ali med bogatimi posojivci na kmetih — so mu tožili kmetje — je veliko hudih pijavk; za 80 gold., ki jih tak človek posodi, mu mora dolžnik dolžno pismo za 100 gold. podpisati in verh tega činže za 2 ali 3 leta naprej plačati.

To je — mi reče imenovani gospod — ena huda nadloga, v kateri se tisti kmetje po deželi sedaj znajdejo, ki denarja na pósodo ísejo. Druga nadloga, ktera se z ravno rečeno veže — mi reče — je pa ta, da v urbarji z marsikteriga grunta, čeravno je popolnoma brez dolga, še stari nekdanji dolgovi niso izbrisani, ker je sin ali oče ali celó stari oče zanemaril, ga po postavi izbrisati dati. Če tedaj pride zdej posojivec k urbarji prašati: ali je grunt čist in ali ni nič na njem, kakor kmetje pravijo: „taboliraniga“, ali če gospodar

sam pride po tako imenovani „gruntni atestat“ (gruntni ekstrakt ali izpis), da bi ga posojivcu pokazal, — kako se začudi, ko zvé, da so še stari dolgovi v urbarji zapisani, ki so že dolgo čisto poplačani in za ktere plačila ima gospodar pobotne pisma (kvitenge) v rokah! Pa, ker se po obstoječih postavah ni oglasil, da bi se bil dolg tudi v urbarji postavno odpisal in zbrisal, je ostal zapisan, in posojivcu se ne more za zlo vzeti, če se brani na tak „zataboliran“ grunt kaj posoditi. Preden se pa po postavah to zbrise, terpi več časa. Med tem je gospodar v hudi stiski; čeravno ima grunt brez dolga, vunder posojila na-nj zavoljo tega dobiti ne more.

Po teh gotovih skušnjah za svojo dolžnost spoznamo:

Iznoviga svoj glas povzdigniti, da sila potrebno bi bilo za deželo, da bi denarna hranilnica (Sparkasse) posojila tudi na kmečke zemljiša dajala, in da bi se pripravne podružnice po deželi s tem namenam napravile. Ta naprava je tako očitna in silna potreba za deželo zlasti v sedanjih težavnih časih, v katerih bi se kmetje nar lože z njeno pomočjo iz krempljev imenovanih vohernikov in pijavk oteli, da nam ni treba na dolgo in široko o ti reči govoriti, ampak le dotičnim možem hranilnice, v katerih rokah je to napravo osnovati, resnico razodeti: kakošna se tu in tam sedaj po deželi godi! Če jim je kaj mar za blagor kmetijstva, ki je naši deželi prva podlaga blagostanja, naj — prosimo jih — resno prevdarijo to potrebo in naj se ne vstrašijo večiga dela in marsiktere sitnosti, ki bo gotovo stem delam združena; naj si bojo svesti, da bojo povsod po deželi v poštenih in domoljubnih možeh pridne in zaupljive podpornike našli!

Naj bi ne bil ta iz žive potrebe izvira-joči in ponovljeni glas — le prazin glas vpijočiga v pušavi!

Vam, kmetje, pa priporočimo, ki imate grunte brez dolgov, zvediti pri gruntih bukvah: ali so tudi izbrisani stari že poplačani dolgovi iz urbarjev, in če niso, vse potrebno storiti, da se to zgodi, da tako brez ovére zamorete na-nje denarja najeti, ako pridete v zadrego, da ga potrebujete.

Naj bi ne bil tudi ta opomin prazna beseda!

Opomin našim lončarjem.

Pretekli mesec se je zgodilo, da je Krajskim lončarjem, ki piskre in sklede v Terst na prodaj vozijo, Teržaški magistrat 124.000 piskrov in skled pobral in razbiti in pokončati dal, zato ker ta posoda ni bila prav in dobro lošena (pocinjena) in tedaj zdravju nevarna spoznana.

Naši lončarji lošijo (cinijo) lončeno posodo že od nekdaj s lošam, ki obstoji iz svinca in kotlovine, brez da bi se zamoglo reči, da je to lošanje zdravju škodljivo, ako se namreč popolnoma dobro opravi, da ni preveč svinca ali kotlovine v lošu in da je posoda dobro žgana, da se loš stanovitno posode derži, brez da bi ga jesih ali kakošna druga kislina raztopiti zamogla, in da se loš odergniti ne da.

Če se pa to lošanje (cinenje) lončenih posod nemarno opravi, da se svinec ali kotlovina po kislini raztopi, ki se v piskru kuha ali v skledi dalje časa stoji, je to zdravju sila nevarno zato, ker svinec ali bakro sta človeku hud strup, po katerim je že več ljudi ob življenje prišlo.

Ravno zato ni nobena bakrena (kufrena) ali svinčena posoda za rabo v kuhinjah pripušena, ako ni dobro pocinjena, to je, s kositarjem prevlečena, kateriga kisline ne razjedó, in ki nima zdravju škodljivih lastnost.

Ko je tedaj mestna gosposka v Terstu tolikšno število imenovane posode (124.000) pokončati dala, da so imeli s tem, kakor slišimo, 4 dni opraviti, je že mogla najti, da posoda ni bila lošena, kakor mora biti, da ni zdravju škodljiva.

Lončarji! bodite tedaj skerbni in pazljivi pri lošanji, — glejte dobro, kaj delate in kako delate, da prav naredite, — pomislite, da je zdravje ljudi v nevarnosti, ako ni posoda, kakor smo gori rekli, s stanovitnim lošem prevlečena, in da ste sami krivi, ako po lastni nemarnosti v veliko škodo pridete, ktera vas hudo zadene in vas ob veliko premoženje pripravi. Slišali smo, da vrednost undan v Terstu pokončane posode je znesla čez 4000 fl. Kaj taciga se vam povsod zgoditi zamore, ako pridete z robo na somenj, ki je zdravju nevarna.

Kakor slišimo, se je naše c. k. deželno poglavarstvo obrnilo na c. k. deželno poglavarstvo v Terst, in ga v prid našim lončarjem prosilo, naj bi na znanje dalo: kakošne morajo lošne znamenja biti, da bojo smeli naši lončarji spet svoje blago v Terst na prodaj voziti, ker prepoved, da bi se celó nobena tako lošena posoda ne smela prihodnjič tje na prodaj peljati, bi več ljudi, ki od lončarstva živijo, hudo zadela, pa tudi bolj ubogim ljudem na Teržaškem, ki si nemorejo brez svinca ali bakra lošenih in veliko dražjih iz ptujiga pripeljanih piskrov in skled kupiti, bi to zlo težavno bilo.

Želeti bi bilo tudi, da bi po izvedenju kako lončarji posode lošijo, se jim natanjčne vodila dale, kako se ima v vsim delati, da se odvernejo vse napake.

Nadjati se je, da bo Teržaško deželno poglavarstvo dovolilo skerbno in popolnoma dobro lošeno posodo iz Komenda, Mlake, Kamnika, Dolenje Vasí itd. zopet v Terst na prodaj voziti, in da bo le nemarno in slabo lošeno, tedaj zdravju nevarno, kakoršna je tudi na Krajskim oestro prepovedana, zabranilo.

Ravno zvemo, da se je ravno taka kakor v Terstu, tudi v Gorici s posodo iz Mlake in Dolenje Vasí zgodilo, ker je loš preveč svinčen bil.

Zgodovinske pisma.

7. pismo

iz Vertovcove „občne zgodovine“ §. 10.

Pervi omikani narodi na zemlji. Kitajci ali Kinezi.

Konfúci, ki je živel 500 let pred Kristusom, je bil eden nar glasovitniših modrijanov na svetu, in njih nar veči dobrotnik; žlahniga stanu, ali še celó, kakor neki terdijo, cesarske kervi, se povzdigne s svojimi vednostmi in čednostmi gor do ministerske službe; vidši pa od blizo dvorne napake in pregrehe, katerim ni mogel v okom priti, popusti visoko službo, se poda med ljudstvo, in postane njega učenik. Kako de je o božanstvu mislil, ni več na tanjko znano; to se pa gotovo vé, de je učil ljubezin do ljudi, prijaznost, priljudnost, zmernost, poštenost in tanjko pravičnost; učil je lastno zatajenje in strahovanje hudiga poželenja, pokorsino staršem in vsim oblastnikom; učil je še celó razžaljenja odpustiti; učil je, z eno